

עם חיים לנסקי בסמינר בוילנה

זכרונות ודיון

משה שמואלי

א. אנדרת לנסקי

בדצמבר 1921, שלושה-ארבעה חדשים לאחר יסודו של בית-המדרש העברי בוילנה מטעם מרכז "תרבות" בפולין, נתקבלתי לסמינר. לפי שעה נפתחה הכתה הראשונה, שהיתה מאוכלסת תלמידי דים מכל רחבי פולין. רוב תלמידי הכתה היו צעירים וצעירות אקסטרניים, שהשכלתם היסודית רכשו מתוך לימוד עצמי. רבים מהם יודעי ספר, בעלי מחשבה וקנאים לעברית ולציונות. מראשית כניסתם לסמינר ראו רובם את ההוראה העברית כמשאת-נפש נעלה, אך היו גם אחדים שלא נתנו מלכתחילה לעסוק בהוראה ורק חשקו בתורה בבית-מדרש עברי בירושלים דליטא.

עוד טרם הספקתי להכיר את חברי לכתה, משך את עיני צעיר אחד, משונה בתלבושתו ומוזר עוד יותר במראה פניו. זה היה חיים לנסקי, משורר מתחיל, שעדיין לא פירסם את ביכורי שירתו ברבים.

לבוש היה מעיל ארוך, מאתם המעילים החזים מים והאפורים, הסטנדרטיים, העשויים אריג עבה וגס, שמשרדי "היאס" חילקום לניצרכים, בשנים שלאחר מלחמת-העולם הראשונה. אלא שמעילו הצטיין ממעילי "היאס" האחרים בטלאי המרויבים ואף היה ארוך ורחב בהרבה משיעור מידת גופו, וכן היו גם נעליו החומות, אף הן כנראה מנעלי היאס, גדולות ממידת רגליו. את המעיל הזה לא הסיר לנסקי מעליו גם בשבתו בכיתה ומתוך התלבושת הזאת נודקרו ראש שחור-שיער, מתולתל ופרוע, פנים מארכים שחומים ועינים נוגות וזועפות. יושב היה בכיתה, מכונס בתוך עצמו, כבוש ראש ופנים, דומה דבר אין לו עם ענין הלימוד ועם מוריו או חבריו. כל ישיבתו אומרת כי העולם הזה פגע בו, העליבו, הרע לו.

בקיצור-האבטוביגריפיה שרשם לנסקי באחד ממכתביו לא, קריב, המובאים עם אוסף שיריו * כתוב לאמור: "נולדתי ב-1905 בסלונים העיר בפלך גרוזנת. טרם למדתי לבטא אבא-אמא נת-

גרשו הורי. נסעו להם לעולם הגדול הוא — לפי נים רוסיה, היא — לאוסטריה. אותי אסף זקני (אבי אבי) לביתו בדרצין (עיריה סמוכה לעיר מולדתי). פרנסתו היתה על דליו ועל גרוינו. — בשנת 1921 נתייתתי מזקני ומזקנתי. הדוד נטל על עצמו ללמדני את אומנותו — את הסנדלרות. לא עשיתי חיל במלאכה. נתיאשו ממני — לא יוצא לת. אני נוסע לוילנה, מתקבל בתור תלמיד ב"סמינריון הפדגוגי ע"ש כהנשטס".

לפי תאריך לידתו, הרשום בידו, היה לנסקי כבן שש-עשרה בהתקבלו לסמינר, אך לפי מראה פניו נראה היה קשיש יותר, לא פחות מבן שמונה עשרה. אחדים מתלמידי הסמינר, שהיו בני סביבתו והכירוהו מביתו סיפרו כי אביו עזב את אמו בעוד דה הרה, וכעבור זמן קצר השאירתו האם, והוא תינוק בחיתוליו, באחת מתחנות הרכבת הסמוכה, ונעלמה. מישוהו אסף אותו אל ביתו עד שלאחר זמן מה נמצא סבו והוא גידלו וחינכו. קשה לקבוע את מידת האמת שבגירסה זו, ואולם אפילו היא אגדה, הרי היא הולמת יפה את דמותו של המשורר בשנים שבהן הכרתינו. נפשו של לנסקי קשורה היתה מאד בנפש סבו שהיה שואב-מים ועני מרוד כל ימיו, איש צנוע וטוב לב, שאהב אף הוא מאד את נכדו. בשנות המלחמה סבלו שלשתם, הנכד והזקנים, תלאות ותמרורים רבים. לנסקי הרבה לספר לנו על חייו בבית סבו.

עשר שנים לאחר כך כתב לנסקי:

הנני תופעה, מאל וְאֶדָם פְּסוּחַ,
תולש חצירי, זורקו לְאֶחָרַי.
פְּרִי לִי, סֵאן־דָּהוּ צוֹצֵד אֶחָרַי,
פּוֹרֵס פְּשָׁרֵי אֶף מְסוֹדוֹ לְרוּסִים.
יְדָעְתִּי עוֹד גְּדוֹל יוֹמֵי, אִלֶּם
בְּאֶשְׁנָפִי לְפִי צוֹנֵן הַזֶּהָר.
לְקֶם אֲנִי אוֹמֵר, יְמֵי הַנְּעוּר:
שְׁלוֹם לְצַפְרָקִים, מִחֵי עוֹלָם.

שורות אלו הלמו את מראהו עוד אז, בהיותו נער בן שש-עשרה או שמונה-עשרה שנה. בשנת לימודיו הראשונה בסמינר לא הר-

* הענף הגדוע, ספר ראשון: שירי חיים לנסקי ואלישע רודין בעריכת א. קריב, מוסד ביאליק תש"ו.

הבית נועדה לפנימיה של הסמינר העברי, קומה גבוהה מזו נמסרה לשם פנימיה לתלמידי הסמינר האידישאי. ובשני הגושים הגבוהים והמקבילים לים הוסיפו לשכון כמאה משפחות מבני דלת העם. היה זה משכן העוני בהא הידיעה שבולגא. בית זה היה מעין עיירה קטנה לעצמו, שהכל נמצא בו לשימוש דייריו, החל ב"כלי-קודש" וכ"ל בחנות "כלי-בו", שהמצרכים בה היו מן הגרור-עים ביותר ומחיריהם מן היקרים ביותר. אלא מעלה אחת טובה היתה בחנות זו, שהכל ניתן בה בהקפה. הפנקס היה פתוח וידו של החנוני, שזקנו דל ואדום, כותבת וכותבת...

בשנת הלימודים החדשה נפתחה כיתה חדשה והוכפל מספר התלמידים בסמינר. בפנימיה לא נמצא מקום כי אם לחלק מתלמידי המוסד, פחות ממחציתם. לועדת השכון, שנבחרה על ידי התלמידים, ניתנה הסמכות לקבוע את רשימת המועמדים לפי מצבו החמרי של התלמיד ולפי הכשרתו לדור בשותפות עם אחרים. בין התלמידים שנועדו על ידי הועדה לדור בפנימיה היה גם לנסקי. לא על נקלה נקבעה זכותו לכך. אחדים מן התלמידים חששו כי הליכותיו המשוונות יהיו גורם מפריע בחייהם של דרי הפנימיה. אך הכריעו לטובתו ההתחשבות במצבו החמרי הקשה וכן תביעתם התקיפה של מנהל הסמינר וחברו, תלמיד הסמינר, מנחם שחורי (מי שהיה אחר-כך במערכת "עם עובד", נפטר בשנת תשי"ב).

הדיונים על הכללתו ברשימת המשתכנים לא היו ידועים ללנסקי, אך כשנמסרה לו ההחלטה על כניסתו לפנימיה, נרתע הוא עצמו ממנה. יותר משחששו המשתכנים בפנימיה לדור עמו, חשש הוא לדור עמהם. החיים בצוותא עם אנשים רבים זרים היו לרוחו. הרבה טרח מנחם שחורי, שמצא מהלכים אל לבו, עד שעלה בידו לשדלו. הוא גם הבטיח לו לגור יחד אתו בחדר אחד. והנה אך נתן לנסקי את הסכמתו להיכנס לפנימיה, היתה עמו רוח אחרת. הוא נתפס לענין בכל לבו. לאחר שסוידו הקירות ונעשו התיקונים הדרושים, נחוץ היה תחילה, לפני הכניסה אל הבית, לפנות את ערימות האשפה שנצטברו שנים רבות בבית. עבודת הניקוי נעשתה על ידי התלמידים המש-תכנים. יום יום היו קבוצות קבוצות יוצאות לעבודה ובאחת הקבוצות היה חיים לנסקי. זאת הפעם הראשונה נפגשה עמו קבוצת תלמידים במגע קרוב. היה זה לנסקי אחר, שונה לגמרי מזה שנועד לתלמידי הסמינר בשנת הלימודים הקודמת.

אה לנסקי כל נטיה להתקרב אל חבריו. הוא היה פורש מהם כמעט במופגן אף לא היה לו ענין בלימודים. יש שהיה נעלם לימים אחדים מן הסמינר, חוזר ובא ונעלם שוב. רק מעטים מחבריו בכיתה ידעו את מקום מגוריו ואת מקור מחיתו. במכתבו האבטוביוגרפי לא קריב הוא כותב: "אני מתרשל בלימודים. עומדת לי זכותו של המנהל ומשאירים אותי בין כתלי המוסד". ואמנם כך היו הדברים. מנהל הסמינר אז, יהושע גוטמן (כעת מרצה באוניברסיטה בירושלים) התנהג עם תלמידיו בחברות וליברליות וקירב במיוחד אותם התלמידים שנצנן בהם כשרון כתיבה. אף בהערכתו "אני מתרשל בלימודים" נקט לנסקי לשון צנועה: הוא לא למד כמעט דבר מכל אשר נלמד בסמינר — מחוץ למקצועות האמנות, כגון ציור ופיסול, בהם גילה ענין וכשרון יוצר, ככלל העבודות אשר עשה. דומה, חובת הלימוד, הישיבה בצוותא עם חבריו לכיתה, השינון היום-יומי, הם שהרחיקוהו מן הלימודים. עם זאת היה לנסקי בחור מוכשר וחרוץ-שכל, והפליא לא אחת את חבריו בעור שר ידיעותיו בחלק מן הלימודים, וביחוד בגיאוגרפיה, אם רק נחה עליו הרוח. הוא אהב את הבטלה, אך עם זאת הרבה בקריאה — בלי שיטה, מכל הבא ביד. הרבה לשבת בספרית שטרשון. ר' חייקל לונסקי, הספרן הצנוע והחביב בספריה זו, נתן בו עינו לטובה. כבר אז היתה לו כנראה ידיעה לא מעטה בלשון הגרמנית שקנה לו בימי הכיבוש הגרמני. לבו הלך גם אחרי הנגינה, והיה עמו כנור, שהביא מבית סבו, שהיה מנגן בו לעתים קרובות.

ב. פקדו של פבו

כמה סידורים חדשים שהונהגו בסמינר בשנת הלימודים הבאה, שנת תרפ"ג, גרמו לו ללנסקי שישתנה הלך רוחו לטובה ויתעורר מדכאונו.

הודות לארגונם הפעיל של תלמידי המוסד, ביוזמתו של המנהל, הושגו האמצעים לפתיחת מטבח, שבו קיבלו התלמידים ארוחת-צהרים חינם וחנות למכשירי לימוד במחירים מוזלים, וכן גרכשה דירה לשם פנימיה לתלמידי המוסד. דירת הפנימיה היתה מחוץ לעיר, בקצה רחוב סובוץ, בבית גדול שנודע בשם "רוז'ילה" (משור בש מן השם ירושלים). בית זה הוקם לפני שנים רבות על ידי מנהלי עזבונו של הברון הירש לדיוורם של עניי העיר. קומתו התחתונה של

טרח בהעברת חפציו וסידורם לפי טעמו. בערב, כשבא שחורי, חשכו עיניו למראה חדרו. על השולחן באמצע החדר עמדו ערוכים, טורים טורים, צעצועי חרסינה זולים, מהם חתלתולים, כלבלבים ושאר בעלי חיים. על מסמרים שהספיק לנסקי לתקוע במקומות רבים בקירות, נדקרו לראווה בגדים ישנים, בלים ומלובלכים, ועל אחד המסמרים תלוי היה גם תיק כנורו. באחת הפינות עמדה כוננית מגושמת וצולעת, שהסיפיק להתקינה משברי לוחות בלתי מהוקצעים, ובתוכה עמדו מלכסנים מעט ספרים, מהם בכריכות ישנות וקרוציות ומהם לא מכורכים, וביניהם תפסו מקום כבוד היכל הקודש למנדלקרן וספרי גרץ בתרגום שפיר. באמצע החדר התיגלגלו ארגונים ריקים אחדים, אשר לנסקי לא הספיק להוציאם או שהשאירם בכוננה.

שחורי, שהיה אנין טעם, עמד על סף חדרו, מבלי שיסגור את הדלת אחריה והתבונן בסדר הנאה... היתה עמו תכנית לשוות צורה לחדרים והנה הקדימו זה ובילבל את כל תבניותיו. אחרי תקעו את ראשיהם, מבעד לדלת הפתוחה, אחדים מן התלמידים, נדהמים כמוהו למראה עיניהם. לנסקי קידם את פניהם במבט של ליג' לוג וזדון, כמתכוון לומר: ומה, בעלי הטעם היתפה, לא נראה לכם סידורו של החדר?

שחורי הבין שויכוח דברים עם לנסקי יהיו ללא הועיל, הבלג ולא העיר מאומה, רק חיך במבוכה, ורק לאחר ימים אחדים, כשהעביר אף הוא את חפציו וכליו אל חדרו החדש, עלה בידו לשדל את לנסקי שיצינע חלק מן הצעצועים והחפצים השונים.

דרכו של לנסקי ב"סידור" חדרו לא נבע דוקא מטעם פגום ורשלנות. אם כי מרושל היה בהליכותיו, לא היה טעמו פגום. אך היתה בו שנאה לכל הידור חיצוני. מעין מחאה נסתרת היתה כאן כנגד התכונה הרבה והלהיטות ה"זעיר בור" גנית בקרב המשתכנים בפנימיה לקשט ולפאר את מעונם. אף "ועדת טעם" מיוחדת נבחרה לשם כך. הצועניות המופקרת שבאופיו סלדה מכל אלה.

ד. עבר אהורמין

אחד הטעמים לחיזור שהיה שחורי מחזר אחר לנסקי וסונקין ולשיתופם בחדר אחד עמו היתה שאיפתו להוציא אכסניה לדברי ספרות בסמינר. לבו של שחורי היה מלא תכניות על הוצאות

ער ועליו, צוהל ומתלוצץ בחריפות, חפשי בייחסי עם האחרים, ואינו סולד עוד מפני חברת אנשים, ועם כל חריפותו ושנינותו, שבהן עלה על חבריו, נשקפו תום ילדות וענוה מתוך עיניו. חלפו כליל התוגה והרוגז מפניו וידידו האמונות על העבודה מבית סבו, הפליאו לעשות במרץ ובשליחות מזורות פי כמה משאר חבריו. הללו הביטו בו בהשתוממות, ועד מהרה נתחבב על כולם. ביותר התפעלו ממנו הבנות, שעבדו בקבוצה זו. בפניה, בעיניו ובתנועותיו הערות היו גברות ואף חן אכסוטי, למרות מעילו המזור שהיה לבוש — ואלי דווקא בגללו.

והנה קרה דבר אשר החזיר בבת אחת את קדרותו כשהיתה. מעילו הארוך והרחב הפריעו בעבודתו. לרגע שכח כנראה את הטעם שבגללו לא הסיר את מעילו אף פעם ובתנופה מהירה פשט אותו והטילו הצידה. אז נתגלה לנסקי לעיני חבריו בלבוש משונה שבעתיים מלבושו העליון. לבוש היה פקסס מוך עבה וגס, מטולא ומרובב כתמי שומן מרוב יושן, אשר כמוהו לא לבשו עוד אפילו הזקנים בשנים ההן, ולמטה מן הפקסס נש-תרבבו על רגליו זוג מכנסים רחבים וארוכים וי-שנים אף הם מאד, שנסתרו עד כה מתחת למעיל, נוכח מבטם של חבריו, שעמדו משתוממים, מלמל לנסקי בחיוך מבויש: פקסס של סבא הוא...

לימים, כשגרנו יחד בפנימיה, שמענוהו לא אחת מדבר בדבקות של אהבה בסבו, והבינונו מה יקר היה לו זכרו זה של סבו, שמת זמן קצר לפני בואו לוילנא, ואשר בגדיו היו על גופו.

עם כל השתדלותם של חבריו, שעבדו עמו, לטשטש עקבות הרושם של הפקסס, נעכרה רוחו, ומועקה של שתיקה ירדה על הכל. לא יצאה שעה קלה עד שחזר לנסקי ולבש את מעילו והלך לו.

ג. ביום הפנימיה אל הפנימיה

חששנו שמקרה הפקסס ישפיע על לנסקי לשנות מהסכמתו להיכנס אל הפנימיה, ויותר מכולנו חרד שחורי, ואולם גורמים שונים משכוהו עתה דווקא לשם. כשהגיעה השעה להיכנס, וכדי שלא לבטל ימי תורה, העבירו רוב המשתכנים את חפציהם אחרי שעות הלימודים, בערבים, וכניסתם ארכה ימים מספר. ואילו לנסקי, שהלימודים לא העסיקוהו כמעט, וצפייתו לכניסה היתה גדולה מאוד, מיהר להעביר את חפציו אל הפנימיה ולהיכנס סדרם בתוך חדרו המשותף עם שחורי ועם סוני-קין (תלמיד הסמינר ומשורר אף הוא) מבעוד בוקר היום הראשון לכניסה. מבוקר ועד ערב

לו. משונה היתה בעינינו בחירת השם, ויש בינינו
 נו שראו בה משום גינדור להרע ולהכעיס, אך
 לנסקי היטיב לדעת את האמת אשר הביע גם
 כעבור אחת-עשרה שנה:

קָסָם לִי קָסָהּ הַלְצָנָה
 בְּקִרְיוֹת מִיָּצָה חֲרִיף קָרִים.
 כִּקְ לְמַצָּנָה, לְמַצָּנָה
 גַּד אֲנִי וְנָע — אָדָם אֹרֶם. —

(לנינגרד, במסר 25.12.1934)

ה. יחסי חברות

תנאי מגוריו של לנסקי בפנימיה הפיגו עד
 מהרה את להט תשוקתו לגור בתוכה. בלילות
 הקרים והמושלגים היה בית "רוז'ילה", המרוחק
 מן העיר, כמנותק מישובו של עולם. החדרים בפני-
 נים היה אמונם מוסקים, אך לא תמיד חמים די
 הצורך. בלילות הקרים ביותר, היו רבים מן
 התלמידים נכנסים למיטותיהם בשעה מוקדמת
 ועוסקים בהכנת שיעורים עד שתאחזם שינה.
 שחורי, ששימש בחורף הוא מזכיר סניף צ.ס.
 בוילנא, חוזר היה לרוב אל חדרו ממועדון המפ-
 לגה מאוחר בלילה. בפניגת החדר ליד התנור
 היה סונקין הצנוע עומד מכונס בתוך עצמו ושור-
 תק, מסוגל היה לעמוד כך שעות ארוכות ולש-
 תוק. לנסקי, שהלימודים לא העסיקוהו גם בשעות
 היום בתוך הכיתה, הכנת השיעורים בערבים הי-
 תה מאוסה עליו ביותר. בלילות חורף אלה
 ברוז'ילה", האי הנידח, ובחברת התלמידים הנ-
 תונים לעבודת שינון — גברו שיעמומו ושימומו
 של לנסקי עד כדי טירוף כמעט. מתחבט היה
 יחידי במסדרון הארוך והקר, רוטן ורוגן ומקלל,
 ואינו מוצא לו מנוח. יש שהיה לוקח את כנורו
 ופורץ מתוך דפיקה בדלתות המסדרון אל חדר
 המדרגות הקר ויושב לנגן בחשכה על אחת המד-
 רגות. וכך היה יושב ומנגן עד שעה מאוחרת,
 שעת שובו של שחורי ממועדון המפלאה. עד
 אשר נרגעה רוחו הסוערת ונתפסיה לו.

בְּאֶרְצַת הַדְּשָׁן יֵלֵל פְּרָא,
 יֵלֵל רֹחַ שְׁנֵחָבֵשׁ עֹלָמִית.
 פְּקִטְרָף, דָּא גְלוּס, גְּדֹל-פְּרַע
 אֲנִי כִּי מְנִיחַ אֵל וְנִיחַ.

אֵל סִי, אֵף אֲנִי טָרָם מְתִי,
 מֵה לִי כֵאֵן בְּמִדּוֹר הַשְּׂרִישִׁי ?
 צֵר לִי דְרָף עַל תְּקַבֵּת דְּרִי מְשֵׁה,
 צֵר לִי שְׂאֵת רְצַפַּת זֶר עַל רֵאשִׁי.

ספרותיות שונות, ומיד לאחר הקמת הפנימיה,
 עשה הכנות, יחד עם לנסקי ועם סונקין, להר-
 צאת "לקט", שנועד לשמש במה למושכים בש-
 בט סופר בקרב תלמידי הסמינר. על הוצאת
 "לקט" מספר לנסקי בקיצור האבטוביוגרפיה
 שלו את הדברים הבאים: "אני מוציא באופן ל-
 טוגרפי קובץ ספרותי "לקט", סביבו מתלקטים
 כל הכוחות הספרותיים בסמינריון, בינם א. פוס-
 ביל (נדפס אחרי כן ב"קולות"), שווארצמן (כעת
 מגיה) וסונקין (בן דודו של המשורר בס. שירים
 אחדים משלו נדפסו לא כבר בא"י). יוצאות
 שתי חוברות ב־300 טפסים. לא דק לנסקי פור-
 תא: תלמידי הסמינר, בהם הנמצאים בארץ, זוכ-
 רים כי שחורי הוא שטרך בהשגת האמצעים
 לקובץ, וכן באיסוף החומר ובעריכתו. "לקט"
 עשה רושם נאה על החוגים העבריים בוילנא,
 ובהגיעו לידי אליעזר שטיינמן, שישב אז בור-
 שה, פירסם ב"קולות" שיצא אז בעריכתו, מדב-
 רי שנים מן המשתתפים ב"לקט" (לא משיריהם
 של לנסקי וסונקין). בהמשך רשימתו האבטוביו-
 גראפית כותב לנסקי: "אני שולח את שירי ליע-
 קב כהן, תשובתו: שיריך בוסר, למד ושנה הרבה
 והסתכל בטבע. לאחר שלוש שנים תשלח לי
 דוגמאות משיריך". גם דברי לנסקי אלו טעונים
 תיקון קל: לא הוא עצמו שלח את שיריו ליעקב
 כהן, כי אם יהושע גוטמן, מנהל הסמינר, שהיה
 מעודד את הכוחות הספרותיים שבסמינר, אסף
 מיצירותיהם והמציאם ליעקב כהן, לשם חוות
 דעה. עבודתו של לנסקי ב"לקט" היתה בעיקרה
 העזרה הטכנית, שעסק בה בשקידה ובענין רב,
 וכמובן על חשבון ימי הלימוד.

את ביכורי שירתו פירסם איפוא לנסקי על
 דפי הבמה הצנועה והקטנה "לקט". היו אלה
 שירי בוסר, ותלמידי הסמינר שהיו גאים על
 במתם ועל סופריהם נחלקו דעותיהם על שירי
 לנסקי — מהם שצפו לו עתידות כמשורר גדול
 ומהם שלא יחסו לשירים חשיבות יתרה. שיריו
 של סונקין נתקבלו בהערכה גדולה יותר. אך
 התמיהה ביותר את הכל חתימת לנסקי על ש-
 ריו: "עבד אהורמין". האל הפרסי הזה, סמל
 החושך והרע, אשר נודע לנו מלימוד ההיסטור-
 ריה, לא היה בו כדי למשוך את לבנו, לב בחר-
 רים מלאי התלהבות ואמונה. לנסקי, שהיה מן
 הצעירים שבנו אך מלומד ביסורים יותר מאתנו,
 ידע שגדול כוחו של אהורמין בהיים מכוחו של
 הורמיו ועל-כן ראה עצמו כבר אז עבד משועבד

סופרים, אם כי לא פירסם מאומה מנסיונותיו. מושפע היה מדרך כתיבתו של משה נאדיר והשֵׁ תדל להידמות אליו ברשימותיו בעברית. נוסף על סגולותיו אלו היה גם עסקן ציבורי, בעל סבר נאה ובעל מזג טוב. עם בזוא אל הסמינר נתחבב מיד על חבר המורים והתלמידים, ועד מהרה פרצה השפעתו גם מעבר לחוג הסמינר והוא נעשה מזכיר מפלגתו צ"ס. בזכות עסקנותו בא במגע עם החוגים המשפיעים שבציבוריות הציונית בוילנה ויצא לו שם טוב, ואולם על אף היותו מקובל ומכובד על רבים התהלך שחורי פעמים רבות שחוח ולא היה מרוצה מעצמו. בכל הליכותיו אחז היה בנימוסי החברה המקובלים ושמר על קיומם בהקפדה, אך בנפשו פנימה העיִן קו עליו אלה קשות. מדבר היה לעתים על רצונו לעזוב את הסמינר ואת עבודתו בסניף צ.ס. ולבחור לו עבודה ואורח חיים צנועים שבהם ימצא סיפוק יתר.

היו אלה שנים ראשונות לאחר רצח י. ת. ברנר, ודמות ברנר, הליכותיו ופשטות חייו, משכו לא מעטים מן הצעירים העברים בעיירות הקטֹות שבפולין להדבק בהן ולחיות לפיהן. שחורי היה מחסידיו הדבקים והקנאים. את אי הסיפוק מעצמו משך עליו כמתוך כוונה תחילה כדי להגִיִר ביר את יסוריו למען הידמות יותר לדמויותיו של ברנר. נושא היה בליבו תכניות לתרגם את ברנר לאידיש ואף היו בידו התחלות שלא הביאן לידי גמר. מדבר היה אז על החלטתו ללמוד את מלאכת הדפוס, כדי לעלות לארץ ישֵׁ ראל ולהיות שם לפועל דפוס. בחירתו במלאכת הדפוס באה הן מתוך נטייתו ודבקתו בספר והן משום שברנר עסק אף הוא במלאכה זו בלונדון, בהוציאו שם את "המעורר". אך בינתים הוסיף שחורי לשבת בסמינר ולהיות מזכיר צ"ס ולחיות את אורח חייו הרגילים — ותנאי חייו נוחים היו משל רוב תלמידי הסמינר — ואי סיפוקו מעצמו הוסיף להטילו אל תוך חיי שניות וקרע שבלב.

שונה ממנו בתכלית היה סונקין. בן לשלשלת רבנים באחת העיירות שברוסיה הלבנה. תלמיד חכם, ספוג תורה מילדותו בבית אביו הרב, עמִי קן ועילוי. אך תורתו וחכמתו לא היו נתונים בכלי מפואר כלל. גופו מסורבל ומגושם, ושתי ידיו ניגדרו מתוך כתפיו כבדות ומרושלות. וכִי מראה גופו מראה פניו, ללא עירות וללא סימני חיים. כאמור שתקן היה, מכונס תמיד בתוך עצמו, דומה אינו מעיז להרים עיניו בפני זולתו.

אך לא תמיד עמדה לו נגינתו להפיג שממונו. יש שהיה פורץ אל חדריהם של האחרים בשבִי תם שקועים בתוך הכנת שיעוריהם — ובוחר היה דוקא באלה אשר הכנת השיעורים היתה כל מהותם וסיפוקם — להפריעם מלימודיהם על ידי מעשי־קונדס להכעיס או פיטפוטי מעשיות שבדה מניה וביה להנאתו. לא הועילו הפצרותיהם של חבריו שיניח להם מרצונו הטוב, ויש שלא יכלו להיפטור ממנו עד שנתחברו עליו אחדים יחד ואחזהו בידיו וברגליו והוציאוהו בכוח מחדרם. ואולם עברו עליו בחורף ההוא, בפנימיה, גם ערבים לא מעטים של קורת־רוח ובדיחות־הדעת. מלבד שעות הסיפוק הרב שהביאה לו אחר כך ידידותו הקרובה לסונקין. עם כל התרחקותו מחבריו, זקוק היה לנסקי מאוד מאוד בנפשו לקרבת חברים אינטימית ומשעשעת, וכשנחה עליו לפעמים רוח טובה, גילה מידה רבה של התקרבות לחברים והתערבות בתוכם. יש שהכנת השיעורים לא דחקה ביותר על התלמידים ושעִ תם היתה פנויה למעט בטלה ובידות, והיו מתִי כנסים יחד לשם שיחת רעים. ואז, אם רוחו של לנסקי היתה טובה עליו, מצטרף היה לחבורה ודומה שלא היה אף פעם מן המקשיבים בלבד. היה בו צורך לדבר, ואם לא יכול לדבר היה מתחמק ובורח. אך כיון שפתח, היו האחרים משִי תתקים. דיבורו היה מענין ומושך. היה מדבר למקוטעים, בחיפזון כלשהו, כשכל משפט ומשִי פט הולם על ראשי המקשיבים בחריפות שכל, בהבחנה, בחדירה מעמיקה ובהגדרה קולעת. ולא היה הברל אם היתה זו שיחה של מה בכך או בענינים העומדים ברומו של עולם. אף את אלה שידיעותיהם היו מרובות משלו — ואולי דוקא את אלה — הפליא בחריפותו וביחסו הבלתי־אמצעי לדברים רבים, שאחרים רגילים לעטפם כיסוי של אידיאליזציה או תמימות. כך היה עומד וקורע מסוות ומסכות בלי רחמים ויראת כבוד.

לא קבועים ולא יציבים, עירוב של התרפקות והתרחקות, היו יחסי לנסקי עם חבריו. לעתים טרדן ולגלגן ציני ולעתים רך וענו ותמים. ואילו פרשת יחסיו אל שחורי ואל סונקין היתה מיוחדת במינה וראויה היא שניחד עליה את הדיבור.

אל הסמינר הגיע שחורי לאחר שמשו שנים אחרות בהוראה בהצלחה באחד מבתי־הספר מיי־ סודו של "תרבות" בסביבת וולין. כבר אז היתה לו ידיעה הגונה בלשון העברית ובספרותה, וכן סגנון נאה בדיבור ובכתב. כן היה מושך בשבט

בר אל הפנימיה היה סר לשעתים לספרית שטראשון, ואחרי כן, בשובו אל חדרו, סועד היה בצניעות פת-ערבית, עוסק בהכנת השיעור רים, שלא נמשכה אצלו שעה מרובה, ופורש לפינתו ליד התנור, שוקע בשתיקתו העמוקה. אם לא היה לו צורך מיוחד, לא סר אף פעם אל שאר החדרים שבפנימיה. לאחר שנתקרב אליו לנסקי לא נתן לו עוד לעמוד בפנינתו והיה מצטרף אליו לשם שיחה. את שיחתו היה לנסקי עושה בדרך-כלל באזניו של סונקין, עם עצמו לבדו, כשהאחרון מקשיב לו מתוך שתי-קה כדרכו. לעתים רחוקות היה מעיר או משיב לו על דבריו בפסוק קצר. לא היה סונקין נטרד משתיקתו על-ידי שפע דיבוריו של זה, ולא היה לנסקי נרתע מדיבורו על-ידי שתיקתו זה. זה מדבר בהנאה וזה שותק ומקשיב בהנאה. מי שנודמן אל חדרם בשעה שהאחד עמד מכונס בתוך פינתו ושתיקתו וחברו כירכר סביבו ופיו אינו פוסק מדיבור, התענג לראות את ברק ההנאה וקירבת הידידות בעיני שניהם.

ו. עקירתו מן הסמינר

בחופשת חג הפסח של שנת הלימודים ההיא, שנת תרפ"ג, נסע לנסקי לבקר את קרוביו בעיירתו דרצ'ין וחזר לאחריה אל הסמינר. אך לאחר שבועות אחדים, עוד לפני גמר שנת הלימודים, עקר לפתע מן הסמינר ומוילנה כאחת. מבלי שידעו חבריו את מקום העלמו, החלטתו הפת-אומית על עזיבת הסמינר נצטרפו כנראה גורמים שונים.

ברשימתו האטוביוגרפית מספר לנסקי: "מתקבל מכתב מאבי מעיר באקו, מזמין אותי אליו. אני חוזר לעיירתי, עובד חודשים אחדים ביער, צובר כסף להוצאות הדרך. בראש השנה תרפ"ד אני גונב את הגבול". על מכתבו מאביו סיפר לנסקי לחבריו בהתרגשות רבה, ואולם לא אמר דבר על החלטתו לעזוב את הסמינר או על תכניתו "לגנוב" את הגבול. על-כן לא העלינו על דעתנו את תכנית נסיעתו לרוסיה וקשרנו את ענין העזיבה עם שלושת הגורמים הבאים: הגורם הראשון — פרשת אהבה נכזבה ("אביב 1923, האהבה הראשונה"), אשר אמנם הקדירה את רוחו ימים רבים. הגורם השני — גירושו של סונקין לרוסיה. בשבועות הקודרים ההם של אהבתו הנכזבת הופיעו בוקר אחד בפנימיה שני שוטרים ואסרו את סונקין. רשיון מגוריו הזמני בפולין

אף פעם לא הגיב, לא בתנועת אברים ולא במבט עינים, על הנעשה בכיתה מסביב. אך אם עלה בידי מישהו לדובבו לרגע ונשא סונקין את עיניו אליו בדברו — נראו אז עיניו פקוחות ונבון-נות מאוד. על גילו קשה היה לעמוד. לפי מראהו נראה קשיש מיתר חבריו בסמינר, אך יתכן שמראה פניו וגופו הכבד שיוו לו מראה קשיש מגילו. לאחר מהפכת אוקטובר עבר סונקין את הגבול מרוסיה והגיע לסמינר בוילנה, וכפליט זכה אף הוא לאחר מאותם מעילים חומים של ה"היאס", שהזכרנו קודם, שהיה דומה למעילו של לנסקי. אך לא היה מטולא ומרובב כמוהו.

שחורי בחר בלנסקי ובסונקין להיות שותפיו לחדר הן מתוך חיבתו לתלמידי-חכמים וסופרים, והן משום שביקש, כאמור, להעזר בהם להוצאת "לקט". ואף זו: שחורי ראה בהם, בלנסקי וסונקין, טיפוסים ברנניים מובהקים. בלנסקי טיפל שחורי כבילד קטן — באהבה, בהערצה ובחרדה. היה מפרנסו על חשבונו ממש, קונה לו מפעם לפעם בגד חדש — כדי לשוות לו צורת "בן אדם" — בידעו את חיבתו היתרה לדברי מתיקה. אף היה מביא לו לא אחת, בשובו מאוחר בלילה ממועדון המפלגה, עוגה טובה או דבר-מתיקה אחר, ונהנה לראותו בולע את מאכל התאוה ברוב תיאבון. בתחילה היה לנסקי דבק גם בשחורי והתיחס אליו מתוך אמון רב. ואילו אחרי-כך, כאשר קרב אליו יותר, התחיל נוהג בו יחס של ליגלוג וקלות ראש. הוא לא סבל בו את ענוות רוחו, את מידת מוסריותו המופרות ואת נטיתו לאידיאליזאציה יתרה. מידות אלו שהיו זרות לרוחו, לא יכול לנסקי לשאתו גם באחרים. אך סלידה יתרה סלד מלבטיו הרבים ונטיתו לכרנריות. ואירע לא אחת, שבשעה שהיה שחורי יושב וקובל ונאנח על הקרע שבלב, היה לנסקי מביט בו בליגלוג ומתקלס בו ממש במי-טב לשונו השנונה. ושחורי היה שומע דבריו בש-תיקה ובהכנעה, ואפילו בחיוך קל על שפתיו. כי לא רק הוא, אשר אהבו וכיבדו, אלא גם שאר התלמידים בסמינר קשה היה להם לעמוד כנגד הטחת האמת שבדבריו הגלויים של לנסקי, ככל שהיו משונים או קשים לאוזן.

אחר היה יחסו של לנסקי לסונקין. בתחילה, בשבועות הראשונים להשתקעותם בפנימיה, רחוקים היו זה מזה, אך כעבור זמן מה דבק בו לנסקי בלהט של אהבה והערצה. אורח-חיים קבוע היה לו לסונקין, יום בודו מן הסמי-

מקרוב. צר היה על לכתו של גוטמן ונדמת היה בתחלה כי יחד אתו ניטלו נשמתו של הסמינר וכל סגולותיו היקרות. ועקירתו הפתאומית של לנסקי היתה לרבים מן התלמידים כעין עקירה מן הלב. אף אלה שלא חיבבתי ומנו את חסרונו־ תיו הצטערו צער רב בהעלמו. כולם כאחד הכירו, כי הבחור המוזר והמשונה הזה הוא כוח גדול ולא רגיל. חסרונו בפנימיה היה מורגש מאוד.

והנה בסוף פגרת הקיץ, בשווננו קבוצת תלמידי הסמינר, מסביבות וולין ופוליסיה לוילנה, נראתה לנסקי שוב. הוא עלה ברכבת ההולכת מסארנה לוילנה. בהגיעה אל אחת התחנות הסמוכות לדרצין, קבוצת התלמידים כולה עטה עליו בצהלה ובשמחה. אך בטרם השיב לנסקי שלום לחבריו, הקדים להציג לפניהם בלשון הרוסית בחור אחד שנתלווה אליו ברכבת. "הכירו־נא את חברי?" נתנו חבריו את עיניהם בחברו ותמהו: לפניהם עמד גוי צעיר מן הכפריים, יחף, לבוש בלויי סחבות ומגודל פרע. כשראה לנסקי את התמהון בעיני חבריו, נתן בהם רגע מבט של ליגלוג, ומיד הוסיף: "חברי הוא מעבור־דתי ביער"... הוא הוסיף דברים על עבודתו ביער, ודבריו לא הפיגו את תמהון חבריו.

הפגישה לא ארכה אלא שעה קלה. בתחנה הסמוכה ירד מן הרכבת ואתו יחד ירד גם חברו. לאחר ראשית השמחה עם הופעתו הפתאומית, נשאר בלב עם פרידתו מישקע של אכזבה מצער־רת. במשך שלושת־ארבעת החדשים שעברו מאז עזב את הסמינר הפליג לנסקי, כנראה, הרחק הרחק. הלך־רוחו היה צוהל, ובלטה בו נימת הפקרות וליגלוג כלפי עצמו וכלפי אחרים. אגב דבריו נגע בפרוף בענינים רבים ושונים, אך את הסמינר לא הזכיר ולא שאל על הנעשה בו. דומה היה שעקר אותו מן הלב.

עד כמה שאני זוכר, לא אמר לנסקי ברכבת דבר על כוונתו לצאת לרוסיה. ואולם לאחר שבועות מעטים, באחד מימי פגרת חגי הסתיו, פגש אותו שוב אחד התלמידים, כשבא לעיירתו, עיירת־ספר ברוסיה הלבנה, מהלך עם חברו, הגוי הצעיר, בעיירה זו. כשנשאל למעשהו בעיירת־הספר, השיב לנסקי ברמיזה יד לעבר הגבול והוסיף מלה אחת ברוסית: "לשם"...

מה הניע את לנסקי לעבור לרוסיה? אין ספק כי מכתבו של אביו היה גורם המשכיחה העיקרי. לא יקשה כלל להבין ללבו מה התחור־

נסתיים והם באו לגרשו לרוסיה. לא הועילו השתדלויותיהם הרבות של ראשי הקהילה בוילנה ומנהלי "תרבות". לאחר יומים של מעצר שולח סונקין אל מעבר לגבול. גירושו של סונקין, אשר דיכא את רוחם של כל תלמידי הסמינר וחבר המורים, ירד על ראשו של לנסקי כמהלומה כבדה ביותר. הוא התהלך עזוב לנפשו כמיותם.

הגורם האחרון והמכריע — חילופי גברי שב־הנהלת הסמינר. ימים אחדים לאחר גירושו של סונקין ניטל גם רשיון מגוריו של יהושע גוטמן. מנהל הסמינר — נתין רוסיא אף הוא — והוא נאלץ לעקור, שבועות מעטים לפני סיום שנת הלימודים מוילנא לברלין. הנה כי כן, יצא איש חסדו ומיטיבו של לנסקי, שרק בזכותו לא גורש עדיין מן הסמינר בשל רשלנותו בלימודים. ד"ר ש. י. טשרנא, איש האשכולות והפדגוג המפורסם שבא במקומו, אציל רוח היה ובעל נפש עדינה, אך במגעו עם התלמידים היה מחמיר ומקפיד על עקרונותיו. על הכל החשיב את המסירות למקצוע ההוראה שנחשב בעיניו לאידיאל הנשגב ביותר. לפי עקרון זה מדד ובחן את תלמידיו בסמינר ולפיו קבע יחסו אליהם. מה פלא אם לאחר שסקר ובחן את מצב הענינים במוסד, בא לידי מסקנה כי הרוח השוררת במוסד חפשית היא מדי, וכי אחדים מן התלמידים לא רק שאינם מתאימים למקצוע ההוראה, אלא אינם ממלאים אים אפילו חובת לימוד. סגולותיהם האחרות של אותם התלמידים לא נחשבו עוד, לאחר שנפסלו. לפי הכרתו, למקצוע ההוראה, לקבוצת הסופרים והמשוררים בסמינר התייחס ד"ר טשרנא בחשדנות בולטת. מבלי לחכות לשנת הלימודים הקרובה, ניגש ד"ר טשרנא מיד לערוך "טיהור" בסמינר. את מי השאיר בכיתתו לשנת לימודים נוספת, לשם נסיון, ולמי נתן ספר כריתות. לנסקי לא המתין עד אשר יוזמן אל ד"ר טשרנא לשיחה חוצצת־גורל: עוד לפני שהגיע תורו להקרא לפניו, ארז את חפציו, ומבלי לומר שלום לאיש קם ועקר מן הסמינר.

ז. "לשם"

גירושו של סונקין, עזיבתו של גוטמן, עקירתו של לנסקי, וכל האווירה של כעידה שהשתררה בסמינר, בעקב חילופי הרשויות בהנהלה, הטילו לזמן מה מועקה בלבבות. רבים כאבו את כאבו של סונקין העניו והצנוע, אשר אך מעטים הספיקו, אחרי שנתים של לימודים יחד, להכירו

במשפחה. ב־1925 חגיע למוסקבה. אחר כך עבר לגור בלנינגרד ושם עבד כפועל בבית חרושת לריקוע ברזל. בסוף שנת 1934 נאסר על עוון היותו משורר עברי ונשלח למחנה אסירים בסי־ביר לחמש שנים. משנת 1937 נפסק הקשר אתו ולא נודע עוד דבר.

בשנות שהותו בלנינגרד ובשנות גלותו בסי־ביר, כתב לנסקי את מיטב שיריו. הוא שלחם אחד אחד לארץ — לא כולם הגיעו — וכאן נת־פרסמו בכתבי־עת שונים ונתקבלו באהדה רבת. ידועה הוקרתו הגדולה של ביאליק לכשרונו ול־שירתו. באותן השנים החליף מכתבים עם ח. נ. ביאליק, עם יצחק למדן ועם מנחם שחורי, וכן עם יעקב פיכמן. ממכתביו ניכר כי כלתה נפשו לעלות לארץ. במכתבו אל ביאליק מיום 25.3.33 אנו קוראים: "הקשר בינינו אינו תלוי כלל בסי־בוי עלייתי לארץ. פטור אתה מכל התחיבות לגבי בנידון זה, אך אם יש לך יכולת כל שהיא ואיתערות פנימית לטובת עלייתי — במטותא". הדברים נאמרו בהתאפקות ומתוך רצון שלא להיות לטורה, אך נימת הכיסופים רועדת גם כאן כבהרבה משורות שיריו.

עוד יום! עוד יום! פרץ הנזם קלפת קרחו.
עוד בקמי שדות נך רעם ראשון.
אל קנם קשיר שובו עופות.
עוד אראף, ארצי, ארצכי!

קנפךפים רוחות מן הדרום...
הוי רך של רעם בלמי מקע!
חולה־נדוד אני, איה הנצרי?
קרקט אצבעות אגל מפה.
קפסק סמם אגל מפת ארצי.

לל בנפשו בשעה שקיבל מכתב מאביו, שעזבו, לפי גירסתו, לפני שלמד לבטא אבא־אמא. אך יש להניח בודאות, שלגורם המשיכה נצטרפו עוד גורמים שליליים של דחיפה. שתי שנו־תיו בוילנה בגיל צעיר, לאחר שעשה כל ימיו בבית סבו העני בעיירה הקטנה, היו לו היכרות ראשונה עם העולם הגדול, שכה נכסף להכירו. והנה נתגלה לו עולם זה זר, זעום, צר מוח ושפל קומה, מלאכותי ומשעמם. אכזבתו זו, יש לשער, חיזקה את הכוח המושך לנסות את מזלו בפנותו "לשם".

האמנם נמשך לנסקי גם אל המישטר שמעבר לגבול? לא נדע להשיב על השאלה. אך ברור הדבר, כי עד מהרה גבר עליו יאוש מבעית. מד־בריו שהגיעו ממנו, בשיר ובמכתב, נשמע פיר־פור רועד של געגועים ונוחם מר.

אין זו קלל סיעה של יוני־צחר —
שנות קחוני יצאו לצרך גוֹה.
עופו, עלומי, אל נוף השחר,
שם חולקה דבדבנה בלה.

מקרו לה שלש בשורות הנלו:
הראשונה — פי אהבתיה קאר,
השנייה — שצרי יום תמול ננצלי,
השלישית — פי לא ארצנה עוד.

שר הנדודים אשר דחפו "לשם" רק שיחק בו את משחקו הרע. מיד עם עברו את הגבול נכלא במאסר. אל אביו בבאקו הגיע, לאחר בריחה מן המאסר, רק כעבור חצי שנה של טילטולים, ובה־גיעו אליו נאלץ לעזבו עד מהרה בגלל חיכוכים